

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-29>

УДК 378.14

Макарова О.А.

Херсонська державна морська академія

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК АКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОРСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу поняття активних методів навчання англійської мови, що розуміються як методи, які стимулюють пізнавальну діяльність студентів-курсантів закладів вищої освіти морського спрямування, вони будуються в основному на діалозі, який передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності. Таке навчання наразі вважається найпродуктивнішим, оскільки саме на активних заняттях – якщо вони орієнтовані на досягнення конкретних цілей і добре організовані – студенти-курсанти часто засвоюють матеріал найбільш повно і з користю для себе. Це означає, що студенти усвідомлюють, що вони вивчають, застосовують це в ситуаціях реального життя та професійного морського спілкування або для подальшого навчання й можуть продовжувати вчитися самостійно. У статті в якості інструменту для організації активного навчання англійської мови аналізується методична технологія «Розвиток критичного мислення через читання та письмо англійською мовою»

Ключові слова: навчання англійської мови, професійне морське спілкування, критичне мислення, стадія виклику, стадія осмислення, стадія рефлексії, мозкова атака.

Makarova Oleksandra

Kherson State Maritime Academy

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AS AN ACTIVE METHOD OF TEACHING ENGLISH (THE CASE-STUDY OF TEACHING THE STUDENTS OF MARITIME UNIVERSITIES)

Summary. The article focuses on the analysis of the understanding of active methods of teaching English, in particular to understand more, to stimulate students to learn more, to rely mainly on communication and how to communicate more often. It's the most productive ways to find oneself in active work – the best way for achieving specific goals and good organization. This means that students should be able to understand the situation in professional marine communication. In the article the tools for organizing teaching activity are analyzed, the methodology of “Critical Reflexion via Reading and Writing in English” is described. According to the methodical technology, “Critical Reflexion via Reading and Writing in English” is a system of methods and strategies that can be used to work according to the types of tasks that are necessary for a specific area. Given the basis of systematization of strategies, three main components of the understanding of critical thinking are laid out within the framework: cognitive (development of relationships between language and mind), communicative (developmental transition) and reflective (educationally). The cognitive component is the number of mental operations for the appearance of the day-to-day links to the fact (fact, evidence). The communicative component realizes social mechanics. For this purpose, you must introduce the interactive methodology in the process of teaching. While studying students learn different ways of integrating information, learn how to make their own thoughts based on understanding different experiences and ideas, make conclusions and logical chains of evidence, express their thoughts clearly, confidently and correctly. All this contributes to the development of critical thinking in English and is the key to successful professional communication.

Keywords: teaching English, critical reflection, the stage of evocation, the stage of realization, the stage of reflection, brain attack.

Постановка проблеми. Проблема задоволення потреб світового морського співтовариства у висококваліфікованих фахівцях однаково актуальна як для всіх країн світу, так і для України зокрема. Високі темпи розвитку світової економіки, що стрімко змінюються, вимоги до випускників закладів вищої освіти морського спрямування, великий обсяг інформації, необхідної для засвоєння до кінця навчання студентами-курсантами, змушують використовувати під час освітнього процесу різні методи активного навчання англійської мови.

Активні методи навчання англійської мови з метою активного морського спілкування – це методи, що стимулюють пізнавальну діяльність студентів-курсантів, вони будуються в основному на діалозі, який передбачає вільний обмін думками

про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності. Саме таке навчання наразі вважається найпродуктивнішим, адже саме на активних заняттях – якщо вони орієнтовані на досягнення конкретних цілей і добре організовані – студенти-курсанти часто засвоюють матеріал найбільш повно і з користю для себе. Це означає, що студенти усвідомлюють, що вони вивчають, застосовують це в ситуаціях реального життя та активного морського спілкування, для подальшого навчання й можуть продовжувати вчитися самостійно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті в якості інструменту для організації активного навчання англійської мови аналізується методична технологія «Розвиток критичного мислення через читання та письмо англійською

мовою», розроблена в середині 90-х років американськими викладачами (Дженні Д. Стілл, Кертіс С. Мередіт). У роботах Кутбиддинової Р.А. відзначається, що в США з 80-х років, а в європейських країнах з 90-х років минулого століття, розвиток критичного мислення став однією з основних цілей освіти [1, с. 24].

Відповідно до робіт сучасних педагогів критичне мислення визначається як «розумне, рефлексивне» (Дж.А. Браус, Д. Вуді), яке дозволяє об'єктивно міркувати, логічно діяти у відповідності зі здоровим глуздом, дає можливість подивитися на речі з різних точок зору й відмовитися від власних упереджень, прийти до нових можливостей вирішення проблем. Важливість знання фактів, законів, історичних дат і подій не викликає сумніву, але не менш важливим стає вміння осмислено працювати з інформацією, уміння виділяти в ній основні ідеї, бачити зв'язок між ними, відбирати необхідну й відкидати невірну інформацію, тобто, аналізувати й оцінювати її. Тільки такий підхід може підготувати студентів закладів вищої освіти морського спрямування до їх майбутнього активного професійного спілкування англійською мовою.

Американський педагог Д. Клустер виділяє основні характеристики критичного мислення: критичне мислення є мисленням самостійним; критичним мислення може бути тільки тоді, коли воно носить індивідуальний характер; інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення; критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити; критичне мислення прагне до переконливої аргументації; критичне мислення є мисленням соціальним.

Можна виділити провідні теоретичні ідеї, що визначають концептуальну основу технології «Розвиток критичного мислення через читання та письмо»: філософсько-соціальна концепція «відкритого суспільства» (К. Поппер, О.А. Печенкін, А. Бергсон, Дж. Агассі, І. Лакатос); традиції «конструктивістського» підходу в психології (Л.Ж. Піаже, А. Палінкар); теорія схем (Р. Андерсон); теорія когнітивної гнучкості (Р. Спіро, Р. Коулсон, П. Фельтовіч, Р. Андерсон); теорія читацької реакції або «критицизм читача у відповідь» (Л. Розенблат); метакогнітивне навчання (М. Коул, Д. Вергч, Д. Бруннер, Д. Халперн, Дж. Браус, Д. Вуді, Б. Рассел, Р. Бустром); соціокультурна теорія. У практиці застосування цієї технології також використовуються такі педагогічні новації як технологія повного засвоєння знань (Дж. Керролл, Б. Блюм); технологія різноманітного навчання (Е. Кохен, Дж. Керролл, З.І. Калмикова, К.К. Платонов); технологія колективного навчання (А.Г. Рівін) і технологія модульного навчання (П.Ю. Цявічене).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі актуальним для дослідження залишається аналіз методичної технології «Розвиток критичного мислення через читання та письмо англійською мовою», що застосовується на заняттях з англійської мови для студентів-курсантів закладів вищої освіти морського спрямування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є окреслення основних етапів методичної техно-

логії «Розвиток критичного мислення через читання та письмо англійською мовою» з урахуванням специфіки навчання студентів-курсантів закладів вищої освіти морського спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі сформульовані основні теоретичні положення технології розвитку критичного мислення [1, с. 29]:

– критичне мислення – є необхідною характеристикою сучасного фахівця;

– критичне мислення можна цілеспрямовано формувати в освітньому процесі. Стихійно воно може бути сформовано, але у більш пізньому віці, як правило, уже після закінчення закладу вищої освіти;

– критичне мислення дозволяє не тільки помічати протиріччя, недоліки, прогалини в інформації, а й виважено аналізувати різноманітні джерела, осмислювати власну позицію, володіти різноманітними стратегіями роботи з інформацією та вирішення проблемних ситуацій іноземною мовою;

– на психологічному рівні критичне мислення розвивається при активному, критичному сприйнятті матеріалу, при актуалізації рефлексії;

– навчання критичному мисленню вимагає осмислення використання різних методів роботи.

На філософському рівні критичне мислення полягає в оволодінні різноманітними стратегіями інтерпретації тексту, прийнятті факту принципової «уразливості» будь-якої теорії, факту багатополарності світу.

Технологічну основу складає базова модель трьох стадій «виклик – реалізація сенсу (осмислення) – рефлексія (міркування)», яка дозволяє допомогти студентам-курсантам самим визначати цілі навчання, здійснювати активний пошук інформації і міркувати про те, що вони дізналися.

На стадії виклику (evocation) у свідомості студентів-курсантів відбувається процес актуалізації наявних знань і уявлень про предмет вивчення. Оскільки при цьому поєднуються індивідуальна і групова форми роботи, участь студентів у освітньому процесі активізується, формується пізнавальний інтерес. Так, наприклад, для проведення заняття необхідно сформувати робочі групи по 4–8 студентів-курсантів. Потім викладач роздає портрет людини та питає, хто ця людина, де і коли жила, чим займалася (*Who is this person? Where did this person live? What was the occupation?*). Надалі це обговорюється в групах. Коли відповідь готова, студенти презентують свою думку. При чому всі припущення, що були зроблені, аналізуються (*This person is Christopher Columbus, he lived in the 15th century and he was a sailor*). Наступним завданням є протягом трьох-чотирьох хвилин подумати й написати на своєму листочку все, що спливає в пам'яті, коли звучить зазначене ім'я (*This name is always remembered when we talk about America...*). Цей прийом носить назву «Мозкова атака» або «Мозковий штурм». Потім студенти розподіляються в групи і об'єднують свої списки. Далі вся інформація об'єднується та структурується: пишеться тема (це може бути слово або фраза) у центрі дошки (ім'я людини на портреті). У теми з'являється ідея-супутник, припустимо, «чим він відомий» (або «що він зробив»)

(*Why was he famous?*). Пишемо це праворуч від імені, обводимо в кружечок і з'єднуємо з іменем прямою лінією. Згадаймо, що відомо про те, чим він знаменитий. Ці ідеї поміщаємо в кружечки близько кружечка «Чим він знаменитий» (*Why was he famous?*) і з'єднуємо з ним. Якщо – мореплавець або вчений, то що досліджував мореплавець і в якій галузі працював учений. Ставимо кружечки і з'єднуємо їх між собою. Такий прийом розбивки інформації на блоки називається кластером (розроблений Дж. Стіллом, адаптований Ч. Темплом і К. Мередітом). Надалі дається завдання для групи. Розбити інформацію на блоки ідей, тобто побудувати кластер на аркушах паперу форматом А3. Якщо не впевнені в інформації, поруч з кружечком необхідно поставити знак питання. Потім порядок дій такий: подання кластерів, пояснення для груп. Результатом цих процесів є самостійне визначення ними мети подальшої навчальної діяльності.

На стадії осмислення (*realization*) студент-курсант вступає в безпосередній контакт з новою інформацією – носієм нових ідей. Відбувається її систематизація. Студент отримує можливість задуматися про природу досліджуваного об'єкта, вчиться формулювати питання за допомогою співвіднесення вже відомої та нової інформації і вироблення власних умовиводів. Дуже важливо, що вже на цьому етапі за допомогою низки прийомів викладач допомагає студентам відслідковувати процес власного розуміння нових ідей. Так, наприклад, викладач роздає текст про вже зазначеного відомого діяча. Перш, ніж почати читати його, студенти слухають завдання: по ходу читання необхідно олівцем проставляти значки на полях. Такий прийом називається інсерт (*I.N.S.E.R.T. – «Interactive Notation System for Enhanced Reading and Thinking»*) [1, с. 29]: це я знав; нова інформація; суперечить моїм уявленням; інформація незрозуміла або недостатня (*I have known this, new information, it is against my thinking, the information is now clear or enough*). На читання тексту відводиться 15 хвилин.

Стадія рефлексії (*reflection*) характеризується тим, що студенти-курсанти закріплюють нові знання й активно перебудовують власні уявлення та нові поняття. Таким чином, відбувається «привласнення» нового знання й формування на його основі свого аргументованого уявлення про досліджуваний об'єкт. Аналіз студентами-курсантами розвитку й ефективності власних розумових операцій становить сутність етапу рефлексії. На зазначеному етапі пропонуються такі вправи: поділіться в групі своїми враженнями; скажіть, чи багато у вас на полях значків «це я знав» «Нова інформація для мене»? (*Do you have a lot of notes 'I have known this' or 'it is a new information for me'?*) А чи є «інформація, яка суперечить вашому уявленню»? Або залишилася «незрозумілою для вас»? (*Do you have 'the information that is against your thinking' or 'is not clear' to you?*) Обговорення. Робота з кластерами: обведіть іншим фломастером ту інформацію, яка підтвердилася; закресліть ті кружечки, у яких відображені припущення, які виявилися невірними. Подання нових кластерів. Вивішування їх на стіну. Заключний етап заняття – есе. Це вільний твір без жанру. За 10 хвилин, не відриваючи руч-

ки від паперу, студенти-курсанти викладають свої думки з приводу відомої особистості.

На методичному рівні описана технологія є системою прийомів і стратегій, які об'єднують прийоми навчальної роботи за видами навчальної діяльності незалежно від конкретного змісту. Базова модель задає не тільки певну логіку побудови заняття з англійської мови, але й послідовність, і способи поєднання конкретних методичних прийомів [6, с. 27].

У рамках базової моделі «Виклик – Осмислення – Роздум» можуть бути використані різноманітні стратегії навчання, досить відомі й апробовані в педагогічній практиці: стратегії кооперативного навчання, стратегії проблемного навчання, технології організації навчальної дискусії.

Треба зауважити, що навчання за технологією розвитку критичного мислення англійською мовою стає продуктивним лише тоді, коли сам викладач у процесі усвідомлення власної діяльності здатний відмовитися від застарілих методів роботи. Необхідно руйнування таких педагогічних стереотипів як: оцінка викладачем студентів; студент не повинен робити помилки; викладач знає, як і що повинен відповідати студент; викладач вчить, а студент навчається; викладач повинен знати відповіді на всі питання, які виникають на занятті; на питання викладача завжди повинна бути відповідь.

Крім того, очевидно, що перехід до навчання, зосередженого на самому студенті, викликає в педагога значні труднощі, оскільки перетворює його з механічного «носія інформації» на справжнього партнера з «процесу видобутку знань». Тому при всій своїй технологічності, модель залишає педагогу широке поле діяльності для професійного зростання, і що важливо, для реалізації своїх особистісних якостей.

Технологію розвитку критичного мислення можна вважати тією, що інтегрує. У ній узагальнені напрацювання багатьох технологій: вона забезпечує й розвиток мислення, і формування комунікативних здібностей, і вироблення вміння самостійної роботи. У зв'язку з великим арсеналом прийомів і методів, що входять у технологію, кожен викладач англійської мови може вибрати ті, які близькі особисто йому, не виходячи за межі рамкового підходу технології (дозволено все те, що не заборонено). Це дуже важливо в тому випадку, коли педагогічний колектив прагне досягти позиційного єдності всіх викладачів [5, с. 85].

Висновки з даного дослідження. Отже, на методичному рівні технологія «Розвиток критичного мислення через читання та письмо англійською мовою» представляє собою систему прийомів і стратегій, які об'єднують прийоми й методи навчальної роботи за видами навчальної діяльності незалежно від конкретного змісту. Це стосується не тільки структури окремого заняття або теми, а й курсу в цілому. При цьому в основу систематизації прийомів і стратегій в рамках покладено три основних компонента поняття критичного мислення як такого: когнітивний (розвиток розумових рівнів), комунікативний (розвиток взаємодій) і рефлексивний (розвиток педагогічної рефлексії).

Когнітивний компонент визначає сукупність розумових операцій для виявлення сутнісних зв'язків у досліджуваному факті (явищі, події). Тут ми спираємося на таксономії когнітивних рівнів Б. Блума: Знання – Розуміння – Застосування – Аналіз – Синтез – Оцінка. Цю послідовність можна конкретизувати, і тоді вийде наступна етапність у роботі з інформацією: Упізнавання інформації – Опис інформації – Виділення головного в інформації – Зіставлення головного і другорядного в інформації (контекст) – Аналіз інформації – Синтез інформації – Характеристика інформації – Застосування інформації – Оцінка інформації – Особистісний ставлення до інформації [5, с. 25]. При цьому етапи «застосування», «оцінка» й «особистісне ставлення» можуть слідувати за кожним етапом, але при цьому й оцінка, і ставлення до інформації будуть поверхневими. Тільки послідовне освоєння всіх етапів роботи з інформацією гарантує виважену оцінку і ставлення до досліджуваної події або об'єкту.

Комунікативний компонент реалізує соціальний механізм пошуку протиріч у доводах і обґрунтуваннях, що допомагають розумінню досліджуваної

події або факту; цей механізм передбачає залучення інших точок зору, аргументів і обґрунтувань, що допомагають ці протиріччя виявити. Для того щоб це дійсно відбулося, необхідно послідовно вводити інтерактивні методи у процес навчання. Ця послідовність була виявлена й у подальшому описана Т.С. Паніною [4, с. 88]: Сенсорне сприйняття (Знайомство) – Навички спілкування (Робота в парах і групах постійного і змінного складу) – Діалог. Дискусія (Дискусійні форми) – Рольові ігри – Імітаційні ігри – Життєва практика.

Рефлексивний компонент допомагає усвідомити досліджуване явище за рахунок роздумів над власним пізнавальним процесом.

Отже, у ході роботи студенти-курсанти опановують різні способи інтегрування інформації, вчать виробляти власну думку на основі осмислення різного досвіду, ідей і уявлень, робити висновки і логічні ланцюги доказів, висловлювати свої думки чітко, зрозуміло для інших, упевнено й коректно по відношенню до оточуючих. Усе це сприяє розвитку критичного мислення англійською мовою та є запорукою успішного професійного морського спілкування.

Список літератури:

1. Кутбиддинова Р.А. Методы активного социально-психологического обучения : учебно-методическое пособие. Южно-Сахалинск : из-во СахГУ, 2014. 136 с.
2. Матяш Н.В. Методы активного социально-психологического обучения. Москва : Академия, 2010. 96 с.
3. Оганесян Н.Т. Методы активного социально-психологического обучения: тренинги, дискуссии и игры. Москва : «Ось-89», 2002. 176 с.
4. Панина Т.С. Современные способы активизации обучения. Москва : Академия, 2007. 176 с.
5. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2009. 192 с.
6. Яремчук С.В. Методы активного социально-психологического обучения : учеб. пособие. Комсомольск-на-Амуре : изд-во АмГПУ, 2009. 121 с.

References:

1. Kutbyddynova, R.A. (2014). *Metodi aktyvnoho sotsyalno-psykholohycheskoho obuchenyia* [The methods of social and psychological teaching]. Yuzhno-Sakhalynsk: SakhGU.
2. Matiash, N.V. (2010). *Metodi aktyvnoho sotsyalno-psykholohycheskoho obuchenyia* [The methods of social and psychological teaching]. Moskva: Akademyia.
3. Ohanesian, N.T. (2002). *Metodi aktyvnoho sotsyalno-psykholohycheskoho obuchenyia: trenynhy, dyskussy yi ihri* [The methods of social and psychological teaching: trainings, discussions, games]. Moskva: «Os-89».
4. Panyna, T.S. (2007). *Sovremennye sposobi aktyvyzatsyy obuchenyia* [Modern means of actualization of teaching]. Moskva: Akademyia.
5. Panfylova, A.P. (2009). *Ynnovatsyonnie pedahohycheskiye tekhnolohyy: Aktyvnoe obuchenye* [Innovative pedagogical technology: Active teaching]. Moskva: Akademyia.
6. Iaremchuk, S.V. (2009). *Metodi aktyvnoho sotsyalno-psykholohycheskoho obuchenyia* [The methods of social and psychological teaching]. Komsomolsk-na-Amure: yzd-vo AmHPHU.